

Pakistan: els problemes interculturals i les solucions internes¹

UZMA REHMAN
Quaid-i-Azam University, Islamabad

1. Introducció

Aquest assaig forma part d'una sèrie d'articles sobre els temes relacionats amb la interculturalitat, la convivència entre diferents comunitats religioses dins un marc geogràfic i social. Aquest assaig nostre representa la situació multiètnica i multireligiosa a Pakistan, un país que acomoda principalment la diversitat ètnica. El país està dividit en quatre províncies: Punjab, la més gran per població; Baluchistan, la més gran per àrea; Sind, la província del sud; i la província de la frontera nord-oest. Les quatre províncies tenen les seues pròpies característiques i subdivisions ètniques.

El tema de la multiculturalitat s'ha fet molt important actualment. En aquest procés es troben moltes dificultats. La convivència entre diferents cultures i grups creients de diferents religions és un tema prou complex. Les societats que acomoden diverses comunitats ètniques i religioses, sovint s'enfronten a molts problemes per assegurar condicions pacífiques per a la convivència de grups i individus que representen diferents cultures i ideologies religioses.

L'estat de Pakistan va ser creat en nom de la religió, Islam. De totes formes, el motiu de crear aquest estat era el de subministrar seguretat i llibertat a la comunitat musulmana a les zones majoritàries. S'ha de veure que crear un país per assegurar les vides i les llibertats de determinada comunitat religiosa no significa que això siga a costa de les llibertats de les comunitats minoritàries. A nivell religiós, podríem destacar els enllaços relacionats amb la manipulació de la religió per part dels polítics en favor dels seus interessos ulteriors. Cal tenir en compte que els mateixos creients cauen víctimes de les males interpretacions de les escriptures religioses i sense voler sacrifiquen les condicions pacífiques per viure i deixar viure. No obstant això, una convivència harmònica necessita que hi haja diàleg i entesa entre diferents comunitats, i no només tolerància.

El nostre estudi se centrarà en les solucions positives per crear un ambient sa que permeta gaudir de la varietat cultural i posar en pràctica els principis relacionats amb el diàleg i l'entesa i el reconeixement mutu a través de l'educació intercultural.

En aquest assaig, assenyalarem breument la composició cultural i religiosa de Pakistan. A més, analitzarem la història política del país per entendre els factors estatals que causaren la divisió entre els sectors socials. Després, proposarem diversos processos com a solucions per tractar els conflictes actuals entre les comunitats religioses i ètniques a Pakistan. Entre ells, parlarem de la part interna de l'Islam, el Sufisme, que emfatitza els principis de la religió relacionats amb la pau i l'amor envers tothom sense distingir entre religions o

¹ Traducció del castellà d'Adela Ortiz Soriano (Universitat Jaume I).

comunitats. El Sufisme assenyala conceptes com l'amor universal, la compassió entre tota la creació i la seua pràctica. El motiu de parlar del Sufisme en relació amb Pakistan serà destacar la substància de la pròpia religió de l'Islam que té missatges de pau entre comunitats existents al país.

2. Composició social i cultural

A Pakistan, de la mateixa manera que a l'Índia, gairebé no hi ha hagut un xoc entre l'individu i la societat. Tots dos han sigut dependents l'un de l'altre. La família és molt important i moltes vegades els vincles familiars juguen un paper primordial a la vida de les persones. Com assenyala l'estudi fet per la Biblioteca de Congress (Estudis dels Països), la família serveix com a base de l'organització social, aporta als seus membres la seua identitat i la protecció. Tot i que la modernitat occidental ha introduït noves tendències a la joventut de Pakistan, els vincles familiars continuen sent forts.

El sistema social es constitueix en castes socials, *biradaries* (els grups patriarcals) dins les divisions ètniques, provincials, i *qaum* (nacions).

A la cultura pakistanesa hi ha molts costums i tradicions que tenen les seues arrels al subcontinent de l'època prepartició. Aquests costums els practicaven tant els hindús com els musulmans i, per a un estranger que visite l'Índia i Pakistan, s'hi assemblen molt.

A nivell social, la gent que pertany al mateix grup interactua molt, s'ajuda i treballa conjuntament. A les grans ciutats del país, on les relacions interpersonals en les esferes econòmiques i professionals van més enllà dels vincles comunitaris, la gent de diferents identitats comunitàries també interactua habitualment. La gent de diferents comunitats es barreja i es coneix, però continua tenint les seues reserves cap els que no formen part de la seua comunitat o ètnia. Cal tenir en compte que les relacions interpersonals dins la mateixa ètnia o comunitat són més informals.

En les línies que segueixen assenyalarem breument les divisions socials a Pakistan.

i) Ètnies

La composició ètnica de Pakistan a mitjan anys 90 es correspon amb la distribució lingüística de la població, almenys entre els grans grups: el 59,1% dels pakistanesos és *Punjabi*; el 4,3% *Pakhtun*; el 12,1% *Sindi*; el 7,7% *muhajir*; el 4,3% *Baluch*; i el 3% és membre d'altres grups ètnics. Cada grup està principalment concentrat a la seua província, excepte els *muhajirs* (immigrants) que viuen a la província de Sind (àmbit urbà) (Library of Congress Country Studies).

ii) Religió

Segons les estadístiques, de 145 milions de pakistanesos, el 97% és musulmà. Els sunnites formen el 77% de la població musulmana i els xiïtes en formen el 20%. Els cristians, els hindús i els creients d'altres religions formen l'1% de la població. La religió juga un paper molt important a la societat pakistanesa. Les ètnies es guien per les normes i directrius religioses. El mateix motiu de la creació de Pakistan era proporcionar als musulmans la seguretat i la llibertat per poder practicar la seua religió que, en Pakistan, no sempre ha servit com a sistema espiritual i moral. Molts esdeveniments històrics provenen que la religió s'ha utilitzat amb interessos polítics.

iii) Sectes islàmiques

Entre els creients de l'Íslam hi ha dos sectes principals, els sunnites i els xiïtes. Aquestes sectes es diferencien pel fet que els Sunnites accepten l'autoritat temporal dels califats *Rashidin* (Abu Bakr, Omar, Usman i Alí) després de la mort del profeta Mahoma i els xiïtes només accepten Alí, el cosí del Profeta i el marit de la seua filla, Fatuma, i els seus descendents. Amb el temps, la secta Sunnita es va dividir entre les quatre escoles de jurisprudència, de les quals, l'escola Hanafi és la predominant en Pakistan. La secta Xiïta es va dividir segons els assumptes de successió i va donar lloc a dos grups principals: la majoria, Dotze Imam Xiïta, creu que hi ha dotze *imams* rectes, Alí i els seus onze descendents directes. El segon grup Xiïta, la comunitat minoritària Ismaili, segueix la línia d'*imams* que rebutjaren el setè *imam* i creieren en el seu germà menor, Ismail. La línia Ismaili dels líders ha continuat fins hui. El líder actual, Sadr-ad-Din Agha Khan, qui participa en els esforços humanitaris internacionals, és el descendent directe d'Alí (Library of Congress Country Studies).

Ian Talbot (2003: 11) va escriure sobre els conflictes entre les sectes de l'Íslam en Pakistan:

La interpretació des de la perspectiva de la teoria de la modernització és, en alguns aspectes, més satisfactòria. La competició entre els Sunnites de la classe mitjana que estan socialment mobilitzats i els Xiïtes feudals d'elit era pel poder, com hem vist en el context de Jhang [una ciutat al sud del Punjab] com una zona activa de violència entre sectes [...] La teoria de la modernitat subratlla el poder d'aquesta dimensió "interna" de la mobilització i l'esforç. Hi ha, per tant, elements de veritat tant en la teoria moderna com en els casos primordials. Les identitats religioses centrals i les creences han jugat un paper crucial, però dins del context dels canvis introduïts per la modernització.

Tot i que hagen existit diferències entre les sectes, la situació no va empitjorar fins els anys 70 i 80. Després va haver conflictes freqüents entre sectes que causaren molta violència i inseguretat cívica. Després de l'11 de setembre de 2001, el conflicte entre les sectes a Pakistan sembla haver estat substituït per la violència contra les minories no musulmanes, especialment la cristiana. És obvi que els grups extremistes actuen de part dels líders polítics i religiosos que poden canviar de postura segons els seus interessos.

iv) Minories no musulmanes

Pakistan és un país majoritàriament musulmà, tot i que un baix però significatiu percentatge de la població està format per creients d'altres religions. Les minories religioses més visibles dins el país són els cristians, els ahmadis, els zikris i els hindús. Els hindús viuen majoritàriament a la província de Sind. D'altra banda, els cristians, els ahmadis i els zikris es troben dispersos per tot el país.

A nivell social, la majoria dels no creients de l'Íslam es dediquen a les feines manuals i gairebé no ocupen posicions altes a les esferes econòmiques del país. Són discriminats a nivell professional i educatiu. A nivell polític, han obtingut representació separada a les assemblees nacional i provincials, però encara tenen poca influència a la política nacional (Library of Congress Country Studies).

L'anàlisi revela que a causa de la mentalitat de casta que hi ha a Pakistan, les relacions entre els musulmans i els cristians (en minoria) són problemàtiques i estan plenes de tensions. A més, les relacions de poder en les esferes econòmiques, polítiques i socials també poden causar el conflicte entre ambdues comunitats (www.sjweb.info/dialogo/documents/doc).

La qüestió és: com va afrontar l'estat pakistanés els problemes entre les sectes i la comunitat religiosa majoritària i les minoritàries?

3. Història política i minories religioses

Des de que s'establí Pakistan, el país s'ha enfrontat a molts problemes polítics, econòmics i estructurals, tot i que la població pakistanesa gaudia de cert grau d'estabilitat. Les comunitats ètniques, religioses i culturals gaudien d'una seguretat personal. Això, però, no vol dir que no hi hagueren tensions. Un exemple del xoc entre les comunitats ètniques és la separació del Pakistan Oriental i la creació de Bangladesh. Aquest esdeveniment es basà tant en factors socials com estatals. A l'hora de la partició del subcontinent, la gent sospitava que el nou país, Pakistan, no es basaria en la llei Islàmica; la gent no estava satisfeta de la divisió del subcontinent.

L'objectiu principal de la creació de l'estat pakistanés era la ideologia islàmica. Crear un país per als musulmans de l'Índia per tal que visqueren en pau i no hagueren d'estar en conflicte amb els hindús, que eren la majoria. En altres paraules, els líders de l'Índia perceberen que d'aquesta manera les relacions entre hindús i musulmans millorarien.

El pare fundador de Pakistan, Muhammad Ali Jinnah, declarà l'11 d'agost de 1947 en el seu discurs inaugural a l'Assemblea Constitucional de Pakistan (Talbot, 2003: 11):

Sou lliures. Sou lliures per anar als vostres temples. Sou lliures per anar a les vostres mesquites o a qualsevol altre lloc per pregar a aquest Estat de Pakistan [...] És possible que pertanyeu a qualsevol religió o casta o credo que no tinga res a veure amb la gestió de l'Estat. Estem començant (aquest Estat) en els temps on no hi ha cap discriminació, cap distinció entre una comunitat i una altra, cap discriminació entre una casta o credo o altres. Comencem amb el fonamental principi de que tots som ciutadans i ciutadans igualitaris d'un estat.

En altra banda, Jinnah va dir (Burke, 2000: 125):

[...] de totes formes, Pakistan no serà un estat Teocràtic governat pels sacerdots amb una missió divina. A aquest país tenim molts no musulmans (hindús, cristians i parsis) però tots són pakistanesos. Ells gaudiran dels mateixos drets i privilegis que qualsevol ciutadà i juraran el seu paper en els assumptes de Pakistan.

La qüestió és si l'Estat pakistanés ha practicat el que va dir el seu pare fundador, Jinnah, en aquests discursos a l'hora de l'establiment del país. Els exemples responen en negatiu.

Segons Ian Talbot, l'abandonament de la neutralitat religiosa per part de l'estat de Pakistan que proposà el mateix Jinnah clarament la nit de la independència ha estat un factor crucial en l'augment de la intolerància i de la violència religiosa al país.

La política de Pakistan ha patit crisis i moltes aberracions polítiques i constitucionals des del naixement del país. Durant els primers vint anys, el país va ser governat per la burocràcia militar. Les primeres eleccions generals no es donaren fins 1970. En 1971 el Pakistan Oriental es va separar del Pakistan Occidental. En 1977 s'acabà l'època de la democràcia representativa i es va introduir novament la llei marcial. El General Zia-ul-Haq es va declarar president del país mitjançant un referèndum on l'argument era bàsicament: qui estiga a favor de la islamització del país, que vote "sí" per al president. Aquest procés d'islamització va causar discriminació envers les minories no musulmanes del país i també conflictes entre les pròpies sectes islàmiques. Aquest exemple mostra clarament la manipulació de la fe dels creients musulmans per un dictador que actua mogut per interessos polítics. En febrer de 1985 es realitzaren eleccions sota la llei marcial. El govern elegit, però, va ser rebutjat pel mateix General, que va morir en agost de 1988 en un accident d'avió militar. La tardor de 1988, es realitzaren eleccions de nou i triomfà el PPP (Partit Públic de Pakistan). Benazir Bhutto, filla del polític Zulfiqar Ali Bhutto, qui va ocupar el càrrec de primer ministre i va ser executat pel govern del General Zia, va ser la primera dona en el càrrec de primera ministra.

Segons la famosa Huitena Esmena de la constitució de Pakistan, introduïda pel General Zia, el president del país posseïa el dret de dissoldre l'Assemblea Nacional i de destituir el govern parlamentari. Segons aquesta esmena constitucional, el president de Pakistan va utilitzar els seus poders per dissoldre l'Assemblea Nacional i destituir el govern diverses ocasions seguides sota les acusacions de corrupció i nepotisme. Així, cap dels governs elegits en les eleccions des de 1988 a 1999 va poder complir el seu mandat. Durant aquests deu anys, els quatre governs no pogueren aturar el conflicte entre les sectes i la violència entre les ètnies. Aquests governs representaven als dos partits, el PPP i el PML (Lliga Musulmana de Pakistan). L'octubre de 1999, «el general Pervez Musharraf, qui havia estat a càrrec de les operacions militars a Catxemira, va fer un colp d'estat després de que el primer ministre Sharif ordenara la seua destitució com a militar» (<http://www.guiadelmundo.org>).

El general Musharraf es va declarar president de Pakistan quan es realitzaren les eleccions l'octubre de 2002 i es va elegir un nou govern parlamentari. El primer ministre actual de Pakistan és Mir Zafar Ullah Jamali (Amnesty International Library Online Documentation Archive).

Molts dels complexos problemes que enfronten el govern actual no són per la seua pròpia gestió, sinó més aviat pel resultat d'anys d'abandó, amb governs successius que exhibeixen una preocupació atropellada per poder en lloc de per principis. En aquest procés, es debilitaren institucions, s'utilitzà la religió insensiblement per als extrems polítics i es van desatendre les regles de la llei. Es violaren impunement drets humans: tortura, morts en custòdia com a resultat de la tortura, execucions extrajudicials i negligència de l'estat envers els abusos patits per les dones i els infants a la família i la comunitat, que han sigut desenfrenats durant anys. La protecció de drets minoritaris ha estat durant molt de temps inadequada.

Amnistia Internacional, al seu informe de 2001 critica el govern del General Musharraf per no haver actuat de manera eficaç contra la intolerància religiosa i la discriminació contra les minories religioses ni contra els abusos dels seus drets humans (Amnesty

International Library Online Documentation Archive):

L'administració del General Musharraf va presentar una agenda dels drets humans que contemplava la majoria dels problemes dels drets humans que afecten les persones a Pakistan però no ha sigut capaç de controlar eficaçment la intolerància religiosa creixent, que és en el fons contra el que s'ha abusat dels drets humans de les minories en Pakistan. No ha previngut els abusos dels drets minoritaris eficaçment ni ha assegurat reparació legal dels abusos patits per membres de les minories.

Amnistia Internacional també fa esment de les lleis de Pakistan contra la blasfèmia que s'han utilitzat «per turmentar de forma consistent, per intimidar i detenir els membres de les minories o membres de la religió majoritària que d'alguna manera interpreten, ensenyen o debaten la seua religió d'una manera no ortodoxa; normalment el motiu del blasfem al·legat no es té en compte» (Amnesty International Library Online Documentation Archive).

Aquestes lleis de blasfèmia s'utilitzen contínuament per perjudicar els membres de les minories, ahmadis i cristians, per exemple, i per efectuar la seua detenció basada en motius arbitraris.

4. El paper de l'estat

A partir del que hem argumentat sobre les polítiques o accions de l'estat relacionades, d'una manera o d'una altra, amb la injustícia o simplement amb la seua ineficàcia per controlar les greus situacions en què es troben les minories, a continuació veurem els factors subtils que cal tenir en compte. Segons Ian Talbot (2003: 11):

[...] la politització de la identitat sectària i religiosa no haguera succeït sense l'abandonament de la seua neutralitat religiosa. La islamització provocà la qüestió de quin concepte d'Islam i quin tipus d'Islam hauria de ser establert. Aquestes qüestions eren específicament sensibles al començament de la revolució iraniana, que havia enfortit l'autoaserció de la comunitat Xiïta-Pakistanesa, que constituïa del 15 al 20% de la població. Les condicions de la violència s'incrementaren amb el recolzament estatal per a l'establiment de les *madrasas*, moltes de les quals operaren en línies extremadament sectàries. Altre esdeveniment crucial era els "contra" efectes de l'aliança estratègica de l'estat pakistanés amb els Talibans i els grups de la yihad en la persecució de les seues polítiques sobre Afganistan i Catxemira.

Sobre la qüestió de la intervenció de l'estat en els assumptes de cultura de masses (Touraine, 2002):

[...] especialment en relació a l'estat quan participa en la cultura de masses, fa exactament el contrari, és a dir, l'estat intervé poc en la cultura de masses. Hauria d'intervenir poc, ja que ha de respectar les minories. En canvi, sí ha d'intervenir a través de les lleis i del comportament de l'administració pública pel que fa als moviments minoritaris i als moviments comunitaris.

La majoria de les lleis extremistes i discriminatòries i d'esmenes constitucionals que existeixen a Pakistan les va introduir el president Zia-ul-Haq el 1958. Aquestes lleis inclouen les lleis de Blasfèmia, ordres *Hudood* contra les dones i *Qisas* i *Diyat*.

5. L'extremisme religiós contra les tendències seculars

Entenem que cada acció que afecta els altres pot produir una reacció del mateix caràcter. El cas de l'extremisme religiós és semblant. Que la gent d'un país determinat estiga tranquil·la o estiga ferida per la injustícia social o política depèn de les polítiques de l'estat i de les accions de les autoritats. D'aquesta manera, podem analitzar positivament el caràcter negatiu del que ha ocorregut. Tots sabem que el fanatisme de qualsevol tipus no només causa violència cap als altres, sinó també entre la mateixa gent. Els sentiments negatius a qualsevol nivell són perjudicials per a tothom.

Hem de veure que la religió no es pot entendre com una cosa monolítica, doncs tot el món no entén la religió de la mateixa manera. En la següent citació, Woolaccott parla de tres tendències relacionades amb la religió (Woollaccott, 1998):

En el món, la religió es pot dividir en tres tendències extenses: establertes, fonamentalistes i emocionals, utilitzant aquests mots suaument. Les (tendències) establertes tenen, fins i tot per definició, una relació emfàtica amb el poder polític quan ells s'hi oposen, i una promptitud per intentar aconseguir alguna síntesi amb el pensament laic. Les (tendències) fonamentalistes, la lectura de la tradició religiosa de les quals és més arbitrària i indiferent amb qualsevol necessitat de reconciliació entre la creença i els punts de vista laics, confronten amb l'autoritat estatal i fins i tot tracten de capturar-la. Les (tendències) emocionals o carismàtiques ofereixen l'excitació espiritual deslligada de qualsevol tradició, doctrinal o política, forta.

A un altre nivell, tots tenim prejudicis causats pels nostres sistemes socials i educatius, però si aquests prejudicis estan manipulats pels líders polítics o religiosos a través d'un gran esquema, es poden convertir en fanatisme o extremisme. Això és el que passa a diverses comunitats i països on sorgeixen la intolerància i el fanatisme, i on poden arribar a un nivell on qualsevol barbaritat, fins i tot la matança de la gent, es considera vàlida. Els que estan manipulats sacrifiquen i els que manipulen viuen per seguir transmetent l'odi i la violència.

«La religió s'utilitza cada vegada més com a instrument de l'odi i de l'animositat, de la violència i de la ruptura. La religió, que, per altra banda és una tremenda font de pau i cohesió social, està utilitzant-se com a força divisiva» (Zaidi, 1991).

Un altre factor en la creació de l'extremisme religiós és el menyspreu dels sentiments de la gent cap al seu grup, nació o religió. Hem vist com determinats estats o grups d'estats menyspreen la religió i han intentat substituir els sistemes religiosos pel secularisme o qualsevol sistema que amenace els sentiments de la gent per la seua religió. Com el resultat, naix de l'extremisme religiós i el fanatisme. Vegem com les tendències extremistes naixen com a resultat d'altres tendències manipuladores (Ahmed, 1997):

[...] l'extremisme genera extremisme. Els moviments extremistes i perversament religiosos sorgeixen quan les religions majoritàries estan marginalitzades. La popularitat de dita ideologia fonamentalista, entre altres factors dins les societats musulmanes, és una reacció contra el modernisme secular.

Un altre problema greu que existeix a la societat pakistanesa és que alguns grups religiosos (els que estan en majoria) poden imposar les seues idees religioses radicals sobre els altres, però al mateix temps es nega la llibertat de professar qualsevol fe a altres grups. Com s'assenyala a l'informe d'Amnistia Internacional (<http://web.amnesty.org/library/Index/engASA330082001>):

El cost que per als drets humans suposa la ira dels grups islamistes a Pakistan no es percep amb la suficient claredat: s'uneix la influència creixent dels grups islamistes a l'increment de la intolerància religiosa a la societat pakistanesa, que es manifesta en el discurs de l'odi cap als membres de les minories, particularment cap a *Ahmadis*, un grup religiós que es considera musulmà, però a qui els musulmans ortodoxes veuen com a herètics.

Hem de ser conscients que la religió no té res a veure amb la violència. La religió és un factor molt significatiu a les vides de la gent. Per altra banda, la manipulació de la religió per motius egoistes i ulteriors porta a ser fanàtics. Totes les ensenyances religioses tenen un caràcter ètic. Cada vegada que s'ha malinterpretat, hi ha hagut violència d'uns cap als altres. A més a més, és «la vanitat del creient i no la creença» la que produeix exclusivisme religiós (www.buscarreligiones.com/otras_creencias/sufismo).

6. El xoc o la trobada entre cultures?

Hui en dia es parla molt del xoc entre cultures o religions. És possible que anys enrere un autor analitzara un fenomen de determinada part del món i l'anomenara "xoc entre civilitzacions", però això no vol dir que siga veritat en qualsevol part del món o en qualsevol època. Cal aclarir aquest tipus de generalitzacions i veure cada esdeveniment en el seu context. Sembla ser que els qui no desitgen la pau al món i entre les comunitats utilitzen aquest tipus d'anàlisi com a eina per crear problemes. Hem de ser conscients i hem d'estar alerta a les arrels dels conflictes i hem de tenir en compte tots els factors que juguen determinats papers en la creació de problemes al món.

En els últims anys, el tema del xoc entre cultures i religions s'ha utilitzat molt. Actualment es parla molt del xoc entre el món musulmà i occident, com si el món continuara estant dividit en dos blocs, com anteriorment ho estiguera en orient i occident o en nord i sud. Sembla que algunes persones, o alguns grups de persones, creuen en la divisió i no en la unió de les comunitats, cultures o religions. Per respondre a aquest tipus de tendències, els autors, els acadèmics i la gent sincera i intel·ligent parla de termes com ara trobada, diàleg entre cultures i necessitat de crear el reconeixement mutu entre les comunitats del món.

Seyyed Hissein Nasr, en el capítol 9 del seu llibre *Sufismo Vivo*, ha assenyalat que al llarg de la història, l'Islam ha tingut contacte amb altres religions en gairebé totes les zones on es va introduir (Nasr, 2000: 116).

Si excloem el període modern, amb els seus ràpids mitjans de comunicació, pot dir-se amb seguretat que l'Islam ha tingut més contacte amb altres tradicions que qualsevol altra religió del món. Va trobar el cristianisme i el judaisme als seus orígens i durant la primera expansió cap al nord. Va trobar les religions iranianes, tant el zoroastrisme com el maniqueïsm, a l'imperi sassànida. Va absorbir gradualment vestigis d'antics cultes hel·lènics, especialment la comunitat sabea d'Harran, que es considerava hereva de l'aspecte més esotèric de la tradició grega. Va trobar el budisme al nord-oest de Pèrsia, a Afganistan i a Àsia Central, i l'hinduïsm al Sind i, més tard, a molts llocs del subcontinent indi. Va haver, fins i tot, contactes amb al xamanisme mongol i siberià a nivell popular, sobretot a través de les tribus turques que havien practicat el xamanisme abans de la seua conversió a l'Islam. A més, els musulmans de Sinkiang estaven en contacte directe amb la tradició xinesa.

L'extremisme religiós recent contra els no musulmans a Pakistan, sembla presentar excuses dels esdeveniments de l'11 de setembre de 2001 i de després. De totes formes, que es donen alguns esdeveniments terribles en una part del món no vol dir que es repetisquen a una altra. És important que siguem conscients de que la violència genera violència i ningú pot escapar d'ella, tampoc els perpetradors.

7. El reconeixement mutu i la seguretat dels drets humans

L'Índia i Pakistan, dos grans països d'Àsia del Sud, han experimentat darrerament terribles atacs contra els drets humans. Els dos països tenen una llarga història de conflictes religiosos, altercats veïnals, discriminació entre la gent del mateix país en base a la seua fe, conflictes entre sectes i violència, etc. Tot està relacionat amb l'extremisme religiós i el fonamentalisme (Narula, 2003). Per a aquest estudi, ens centrem en Pakistan (Human Rights Watch Report 2003: Asia Pakistan).

Els atacs de l'11 de setembre de 2001, el bombardeig nord-americà a Afganistan i la detenció dels líders i activistes Talibans i d'Al-Qaeda produïren reaccions públiques a Pakistan. Per manifestar aquestes reaccions, els partits i els individus extremistes de Pakistan hi jugaren un paper actiu. A l'escenari post-11 de setembre, la seguretat dels estrangers a Pakistan estava en perill i s'assaltà a turistes i a periodistes en diferents parts del país. Es cometeren diversos abusos dels drets humans, com són els atacs a missioners, a escoles, a esglésies i a organitzacions com l'Institut de la Pau i la Justícia, on moriren 7 pakistanesos de religió cristiana.

El respecte dels drets humans és responsabilitat de qualsevol estat i s'ha de complir. Però, per assegurar que la gent reconeix els drets dels uns i dels altres, l'estat ha de donar exemple i crear un ambient positiu per a que això es done.

«El reconeixement mutu és el reconeixement de cada persona, individu o grups que combinen sempre d'una manera singular i específica aquesta participació en un sistema internacional concret i el dret a realitzar aquesta combinació amb un discurs del passat i amb un discurs cultural específic» (Touraine, 2002).

Touraine parla del dret a ser diferent i de viure de qualsevol manera que agrade i conença la gent. També parla del «reconeixement de la diferència i de la igualtat» i de la «combinació

entre minoria i majoria». Si pensem de quina manera podem entendre les formes de vida de la gent segons uns valors de semblança a nosaltres o no, hauríem de buscar maneres d'entendre allò diferent. Segons Touraine, la gent té dret a identificar-se amb els valors universals, i també amb els valors particulars (Touraine, 2002).

8. El diàleg i l'entesa mutus

Si tenim en compte el fet que hui en dia a Pakistan existeixen diversos tipus de conflictes i a diferents nivells, hauran de proposar-se diàlegs i processos de reconciliació en diversos nivells. Per exemple, diàleg entre comunitats religioses, diàleg entre sectes islàmiques (entre sunnites i xiïtes, i dins de cada secta).

És important referir-se a la «comunicació intercultural» (Touraine, 2002) dins el marc del diàleg.

Segons les anàlisis, hi ha diverses normes del diàleg entre comunitats diferents. Segons una teoria, hi ha recomanacions per al diàleg entre grups diferents:

1. Dir només el que volem dir.
2. Dir-ho molt clarament.
3. Escoltar i respectar el que l'altre ha de dir, tot i que siga molt diferent del que nosaltres pensem.
4. Estar preparat per corregir o defensar les opinions pròpies si així ho exigeix amb qui conversem (David Tracy).

En segon lloc, hi ha maneres de dialogar, com ara:

1. Estar atent als sentiments de l'altre. En altres paraules, mostrar empatia.
2. Ser intel·ligent per esbrinar la sinceritat de l'altre.
3. Ser raonable per entendre la veracitat o la falsedat del que diuen els altres.
4. Ser responsable i, si fóra necessari, canviar els resultats de la nostra imaginació (Paul Knitter).

Mentre parla del diàleg religiós, Raymundo Panikkar assenyala (Columnban Sean Dwan):

És una trobada religiosa en fe, esperança i amor, una actitud que transcendeix les formacions dogmàtiques de les diferents confessions; una actitud que pot saltar els primers obstacles, debilitat i adherències inconscients, tot tipus de perspectives purament profanes, com si foren atorgades per complir un deure sagrat, l'impuls per descobrir als éssers humans el que ens hi falta, la passió, no per a la victòria, sinó per a un reconeixement mutu de la veritat, sense eliminar les diferències o silenciar diverses melodies en la simfonia amb una sola veu.

Cadascuna de les sectes pretén posseir la vertadera versió de l'Islam. És l'arrel del conflicte. Per tant, veiem el mateix conflicte entre les sectes que entre les religions. Totes dues situacions són producte del radicalisme i de l'extremisme.

9. Educació intercultural

Un altre tema que és molt important per crear un ambient positiu i pacífic per a totes les comunitats que conviuen a una societat és una educació adequada. Qualsevol procés que tinga com a objectiu canviar les situacions existents o fins i tot la mentalitat de la gent dins eixes situacions, necessita un sistema educatiu que contribuísca a crear un ambient de comunicació, aprenentatge, i un cert grau d'acceptació del canvi. Per aconseguir-ho, és important ser flexibles amb les nostres idees i amb la nostra manera de pensar, a més de fer concessions a qui és diferent. Eixa flexibilitat en el nostre pensament i en la nostra pràctica ha d'introduir-se a través de l'educació.

Si ens fixem en el sistema educatiu de Pakistan, veiem que al currículum dels nivells bàsic, primari, secundari i gradual li falta les expressions obertes referents als temes nacionals i internacionals. El sistema educatiu fins el nivell gradual especialment, inclou material que genera ments tancades. Un exemple d'això és que el sistema educatiu reflecteix les polítiques de l'estat pakistanés. O siga, a través del sistema educatiu, l'estat inculca en la gent idees tant a favor com en contra dels agents o els països segons la política del govern. El fet que Pakistan haja estat enemistat amb l'Índia des de la independència dels dos països del colonialisme britànic, es reflecteix en el currículum, especialment en el d'assignatures com història, estudis socials i ciències polítiques estudiades en les institucions educatives de Pakistan. Passa el mateix amb la informació referent a la cultura occidental.

El nostre interès en l'estudi actual és pensar de quina manera la societat pakistanesa pot desenvolupar-se, no només en el sentit econòmic, que no és l'objectiu d'aquest estudi, sinó també en el sentit de crear condicions pacífiques per a la convivència de diferents comunitats ètniques i religioses dins el país. Per aconseguir aquest objectiu, tant el govern com la societat haurien d'introduir novetats en el sistema educatiu, o millor dit, substituir el sistema educatiu que actualment serveix com a instrument de mobilització política per part de l'estat, per un sistema que òbriga les ments de la joventut cap a altres sistemes del món. Això és possible sense sacrificar les pròpies tradicions del país. El sistema educatiu ha de ser l'instrument positiu per crear una mentalitat oberta i lliure de tòpics i estereotips. L'educació ha d'eliminar les posicions extremes, tant des de la perspectiva religiosa com des de la secular. Segurament hi ha un camí intermedi que la pròpia religió de l'Islam proposa i recomana. És hora de traure la pols a les mentalitats de la gent i veure el que és original de la societat. Sembla ser que, després d'anys i anys de manipulació de la gent del carrer de Pakistan per part dels polítics, els musulmans radicals i els extremistes, la societat ja està cansada i necessita una nova motivació per alçar-se i crear el seu propi futur. En dir això no estem parlant de revolució, sinó de que la gent comence a pensar amb la seua pròpia ment i que deixe de seguir a aquells que els han enganyat.

10. Els mitjans de comunicació

Juntament amb el sistema educatiu, el fenomen que pot contribuir a noves possibilitats per crear una societat on uns no hagen de patir per ser minoria i altres no manipulen el poder per ser majoria, és el fenomen dels mitjans de comunicació. De la mateixa manera que el sistema educatiu, els mitjans de comunicació tenen un gran potencial per a determi-

nar un camí fix de desenvolupament per la societat i per a reformular les ments de les persones. Fins ara, els mitjans de comunicació a Pakistan han estat restringits, bé pel control estatal, bé pels propis interessos. En tots dos casos, la informació que arriba a la gent no és ni objectiva ni correcta.

Els periòdics i els mitjans visuals han de servir la societat com agents honests i sincers d'informació. Han de transmetre la informació de forma correcta, sense interpretacions que reflectisquen la política del govern. Han d'estar deslligades del control governamental. Han de transmetre correctament la informació sobre la injustícia social, la violació dels drets humans, els jocs dels polítics i la discrepància del govern en les seues resolucions i les seues pràctiques. A la societat pakistanesa hi ha una necessitat tremenda de consciència política. Els mitjans de comunicació han d'introduir els debats sobre la política del govern cap a les minories, siguen religioses o ètniques. Segons Touraine, els mitjans de comunicació, juntament amb altres agents organitzatius, poden servir com a "forces d'integració" dins una societat (Touraine, 2000). És hora de traure el que tenen de bo aquests mitjans.

11. Solucions religioses: el Sufisme, pau, no-violència i tolerància religiosa

Mentre proposem les solucions als problemes interculturals i interreligiosos a Pakistan, podem referir-nos a la religió majoritària al país —Islam— i analitzar les perspectives acadèmiques i generals al respecte.

Des d'un punt de vista acadèmic, han hagut diversos intents de qüestionar l'assumpció de que violència i Islam estan íntimament connectats. Lawrence (1998) proposa al seu llibre *Shattering the Myth – Islam Beyond Violence* que les concepcions de l'Islam reflecteixen més els prejudicis dels mitjans occidentals que les realitats de l'Islam contemporani. Malgrat la seua intenció de descriure l'Islam d'una manera oberta, Lawrence es refereix moltes vegades als conceptes "fonamentalisme islàmic" i "violència" de manera que dona la impressió que, d'una manera o d'una altra aquestes nocions són vincles del mateix fenomen. Un esforç important per refutar aquesta connexió és *Liberal Islam* (Kurzman, 1998), una antologia de 32 musulmans prominents que comparteixen les mateixes preocupacions que es troben al liberalisme occidental: separació entre l'església i l'estat, democràcia, drets humans, drets de les dones i de les minories, llibertat de pensament, progrés humà, etc. L'antologia demostra que el cas de l'Islam com a religió almenys no s'oposa al liberalisme; això encara té un argument defensiu. El seu principal missatge sembla ser: «estem amb vosaltres, no contra vosaltres». La seua perspectiva està relacionada amb el fet que el pensament polític de l'Islam és compatible amb les idees occidentals. No presenta un cas independent de la possible contribució de l'Islam a la creació de la pau mundial i la no-violència. L'únic autor que sembla tenir eixa perspectiva és Shirazi (2001). Shirazi presenta nombroses citacions de l'Alcorà per reclamar que la no-violència i la pau són la base de la fe islàmica. No obstant això, ell no distingeix entre les diverses branques de l'Islam. Com Lawrence (1998: 4) argumenta correctament, no hi ha lloc o cultura uniforme que s'anomena Islam. L'Islam és tan plural com occident, sobrepassant Amèrica del Nord i Europa en el sentit de la seua diversitat de regions, races, llenguatges i cultures.

Compartisc les idees de Shirazi de què l'Islam té una potencial contribució a la pau mundial, a la tolerància religiosa i a la no-violència. De fet, veig aquests aspectes com a

principals creences de la religió; la pròpia paraula Islam significa “pau”. No obstant això, crec que, sense admetre explícitament la diversitat existent a l’Islam, no podem reflectir la seua potencial contribució a la pau mundial i a la no-violència.

El Sufisme és un sistema filosòfic i espiritual que ha contribuït, directament o indirecta, a molts dels grans èxits culturals, espirituals o intel·lectuals en la història de la humanitat, no només en la civilització islàmica, sinó d’una manera més ampla. Està associat amb o al cor de *Sikhism*, la religió de Bahai, Zoroastrisme, etc. També existeix un cert grau de paral·lelisme amb el Kabbalah jueu, que ha penetrat en una magnitud que és difícil esbrinar on comença un i on acaba l’altre (Daffern, 2001).

Segons Syed (1996), un principi important del misticisme islàmic (Sufisme) és la unitat de totes les religions. Syed defensa que els Suffis creuen en la unitat de la humanitat i troben al fons de totes les religions coherència i una força unificadora. Un principi central del misticisme islàmic, opina ell, és que cada individu ha de ser lliure pel que respecta a la fe de la seua creença. Ací tenim la connexió entre Sufisme i tolerància religiosa. Syed també pensa que el místic Sufí creu en la no-violència. Ell no aprova l’ús brut de la força, perquè la violència es veu com engendradora de violència.

Per altra banda, per no ser un sistema dogmàtic, el Sufisme presenta més possibilitats de crear un ambient positiu per a la convivència entre les diferents comunitats (www.buscareligiones.com/otras_creencias/sufismo).

El Sufisme és menys una doctrina o un sistema de creences que una experiència i una forma de vida. És una tradició d’il·luminació que porta endavant la veritat essencial a través del temps. És una tradició que, no obstant, s’ha de concebre en un sentit vital i dinàmic. La seua expressió no ha de restar limitada a les formes religioses i culturals del passat. La veritat del Sufisme requereix reformulació i nova expressió en cada nova època.

12. Conclusió

Després d’haver analitzat el cas de Pakistan i les diverses tendències culturals i religioses i la situació en què es troben aquestes comunitats, podem concloure que, com en molts altres països que acomoden varietat cultural i religiosa, les minories a Pakistan també es troben en situacions vulnerables i en moltes ocasions són discriminades en diverses esferes de la vida social, política i econòmica. Hem parlat de diferents factors que juguen un paper important en la marginalització de les minories. Entre ells, l’estat, el sistema de tribus (*biradaris*), ètnies, sectes, el factor religiós, etc., són més prominents.

Està clar que les minories ètniques i religioses pateixen a causa d’un sistema injust, i és per això que hem de pensar en solucions de caràcter ètic. No obstant això, hi ha altres solucions que només estan relacionades amb la reforma del sistema polític, social i religiós. És més complicat parlar de la reforma del sistema religiós, perquè això pot crear més complicacions dins la societat on una religió estiga en majoria total. En aquest sentit, s’haurien de buscar fórmules de reforma ja presents en la pròpia religió o en determinades tendències o en determinats moviments ja existents. Si parlem de la religió majoritària a Pakistan, l’Islam, podem estudiar el propi moviment sufí, que ha lluitat contra la institucionalització de l’Islam i contra les interpretacions rígides de la religió. El Sufisme,

que és l'esoterisme de l'Islam, parla de la pau i del reconeixement entre religions diferents. Les interpretacions que de l'Alcorà fan els Sufís donen un color pacífic a l'Islam. La història del Sufisme ha assenyalat que aquells qui segueixen l'Islam segons les interpretacions místiques han entès els principis de la religió d'una manera que no xoca amb la resta de filosofies o disciplines religioses.

El Sufisme presenta remeis contra l'extremisme religiós al mateix temps que emfatitza la tolerància i la moderació. És evident que només una perspectiva moderada de la religió pot solucionar els problemes entre les comunitats ètniques i religioses a Pakistan. Els problemes interculturals han de tenir les solucions que sorgeixen de dins.

BIBLIOGRAFIA

- AHMED, M. (1997): *Islam and Religious Liberty: Muslim Perspectives*, <http://www.becketfund.org/other/JerusalemBook/Ahmad.pdf>.
- AMNESTY INTERNATIONAL LIBRARY ONLINE DOCUMENTATION ARCHIVE AI INDEX: ASA 33/008/2001 15 May 2001, Date of Access: 4 June 2003 <http://web.amnesty.org/library/Index/engASA330082001>.
- BURKE, S. M. (2000): *Jinnah, Speeches and Statements 1947-48*, Karachi, 125. *Pakistan and her People*. Talk on Pakistan broadcast to the People of the United States, 11 February 1948 quoted in Talbot, Ian (2003) «Religious Mobilisation and Organised Violence in Pakistan Today», in Conference on *Religious Mobilisation and Organised Violence in Cotemporary South Asia*, Roskilde University Denmark.
- BUSCARRELIGIONES.COM: «Sufismo», Otras Creencias, http://www.buscarreligiones.com/otras_creencias/sufismo.phtml.
- DAFFERN, T. (2001): *What is Sufism?* www.macedonia.co.uk/mcic/soulandspirit/desiderata/sufism.asp.
- GOVERN DE PAKISTAN, Quaid-i-Azam Mohammad Ali Jinnah (1989): «Speeches and Statemens as Governor-General of Pakistan 1947-1948», Islamabad, p. 46. <http://www.guiadelmundo.org.uy/gdm2001/cd/countries/Pakistan/History.html>.
- HUMAN RIGHTS WATCH REPORT 2002-03, www.sjweb.info/dialogo/documents/doc.
- INTERRELIGIOUS DIALOGUE: «Islam Revival in Asia and its Implications for Christian-Muslim Dialogue», *Interreligious Dialogue*, http://www.sjweb.info/dialogo/documents/doc_show.cfm.
- JUNAID, S. (1999): «Wars of religion and power», *The Nation*, Lahore, 4 de febrer.
- KURZMAN, C. (1998): *Liberal Islam – A Sourcebook*, Islamabad, Oxford University Press.
- LAWRENCE, B. (1998): *Shattering the Myth – Islam Beyond Violence*, Karachi, Oxford University Press.
- NARULA, S. (2002): «Restore India's Secular Political Culture», *The Asian Wall Street Journal*, 27 de febrer de 2003, hrw.org/editorials/2003/india022703.htm.
- NASR, S. H. (2000): *Living Sufism*, Lahore, Suhail Academy.
- SEAN DWAN, C.: «Inter-religious Dialogue: Columban Sean Dwan shares these insights», http://www.columban.ph/SeanDwan_interreligious_dialogye.HTM.
- SHIRAZI, M. (2001): *War, Peace and Non-violence – An Islamic Perspective*, London, Fountain Books.
- SYED, G. M. (1996): *Religion and Reality (My Religion, My Vision)*, Lahore, Saeen Publishers, Sehwan Sharif.
- TALBOT, I. (2003): «Religious Mobilisation and Organised Violence in Pakistan Today», dins la conferència *Religious Mobilisation and Organised Violence in Cotemporary South Asia*, Roskilde University Denmark.
- TOURAINÉ, A. (2002): «Indicadores para el diálogo intercultural», *La Factoría*, 16, octubre-gener.
- WOOLLACCOTT, M. (1998): «Keeping Our Faith in Belief», *The Dawn*, Pakistan, 12 de març.
- ZAIDI, H. H. (1991): «Religious Intolerance», *The News*, 8 d'agost.